

Ірина Жаровська,

кандидат юридичних наук, доцент
кафедри теорії держави і права
Львівської комерційної академії

УДК 342.5

Авторитетний ресурс у механізмі державно-владних відносин

Державна влада сучасного суспільства виступає бажаним і недосяжним феноменом. У правовій державі єдиним джерелом влади є народ, однак весь народ не може здійснювати безперервно весь спектр повноважень у парадигмі «суб'єкт – об'єкт» державно-владних відносин. Тому, на перший план виходить еліта, лідер, керівна група, що має потенційні можливості здійснювати державно-владні повноваження. Для того, щоб останні отримали владу й утримали її необхідний владний ресурс. Ресурси влади – це сукупність засобів і методів, застосування яких забезпечує можливість суб'єкта влади здійснювати вплив на об'єкт (особу, групу, суспільство в цілому) і досягати поставленої мети. Ресурси перебувають між суб'єктом і об'єктом влади і «матеріалізують» відносини залежності між ними. Владний ресурс дає можливість впливати на основи функціонування держави, тому за володіння

ресурсом ведеться безперервна перманентна боротьба.

У механізмі державно-владних відносин виділяють декілька видів ресурсів влади – право, знання, примус, насильство й авторитет. Метою цієї статті є дослідити авторитет як ресурс державної влади і вказати на його вплив при державо-творчих процесах сучасного суспільства, розкрити патерни, які лежать в основі авторитетного ресурсу державної влади.

Останнім часом у науковій літературі з'явилася значна кількість наукових праць, присвячених проблемам державної влади. Теоретичні аспекти проблеми влади та її ролі в соціальному бутті розглянуто у працях як політологів, так і юристів. Серед них здобутки Ю. Барабаша, В. Ковальчука, М. Козюбри, О. Ситника, Є. Цокура та інших. Водночас можна констатувати, що комплексного теоретичного аналізу ресурсу авторитету державної влади не проводилося.

Родоначальник старокитайської філософії Кун Фуцзи (Конфуцій), вбачав ключ до управління народом в силі етичного критерію можновладців. Гарантію покори владі вбачав у шанобливості з боку народу; при цьому народ повинен орієнтуватись на владний клас. Якщо верхи поводитимуться належним чином, говорив Конфуцій, то і народ не ремствуватиме, «...виступати проти вищестоящих» [1, с. 35]. Етичний критерій виступає першоосною авторитетного ресурсу влади, без якого сучасна держава визнаватиме правлячу владу нелегітимною, тому важливо не тільки отримати владу, але й спромогтись її утримати.

Апелюючи до свідомості людей, державна влада синтезує для власної легітимації такі особливі засоби, як релігія, ідеологія, харизма. Віра є базовим перфаментом як релігії, так і ідеології, й харизми. Особливо зміни політично-владних відносин, реформування економічно-державних структур вимагають потенційної віри громадськості у правильність декларованої ідеї влади. Державна влада може апелювати, окрім віри, і до звичаїв та традицій, як елементів політичної культури суспільства, та будувати на цій основі власний авторитет. Історія знає безліч прикладів, коли саме віра в необхідність та досяжність поставленої мети дозволяла суспільству надати владним структурам і керівникам такий кредит довіри, який ставав основою майбутньої моделі державотворення та дозволяв швидко створювати чи відроджувати цілі держави.

На нашу думку, підґрунтям авторитетного ресурсу державної влади є релігія, ідеологія, харизма і традиція. Вважаємо за необхідне дослідити вищезазначені джерела авторитетності державно-владних інституцій.

Релігія задає таку стратегію життя віруючого, яка орієнтована не на мінливі утилітарні цінності, а на цінності вічні, абсолютні. Саме заради цих цінностей здійснюються процеси

об'єднання та роз'єднання людей. Ставлення до Бога стає критерієм стосунків між людьми, а сам Бог виступає гарантом збереження існуючої системи соціальних відносин і соціальних структур. Справедливість санкціонованого Богом світопорядку не може бути предметом сумніву, а тому будь-які спроби змінити систему соціальних інститутів є марними, або ж такими, що не мають сенсу. При цьому, релігійні настанови, зазвичай, «програмують» роз'єднаність людей, їх відособленість один від одного, адже єднання в «дійсному сенсі слова» допустимо лише у вірі в Бога і тільки лише на особистісній, а не на колективній основі. Вищою цінністю в релігії виступає сам Творець, поклоніння якому видається природним, бо це поклоніння – єдиний причині всього існуючого [2, с. 182–184].

Подібно тому, як віра у вищі, абсолютні начала буття потрібна індивідуальному духу, релігія необхідна державі, щоб вона могла успішно існувати та розвиватися. Тільки релігія здатна запропонувати їй високі моральні орієнтири і спрямувати її енергію в русло творення, а не руйнування. Тільки вона в силах сприяти успішному поєднанню абсолютного з відносним і тим самим відкрити шлях до вирішення найскладніших проблем людського існування [3, с. 386].

Оскільки державна влада встановлена Богом, релігія підтримує парадигму ідей – відповідності владних дій природно-правовим інтенціям та богоданності державної влади. Використовуючи віру, релігію як джерело авторитетності державно-владних інституцій позиціонується діяльність державної влади, яка б не відходила від Божих законів та моральних цінностей соціуму. У протилежному випадку державна влада втрачає довіру суб'єктів підпорядкування.

Ідеологія уособлює широкий діапазон ідей, які охоплюють центральні аспекти того, як має бути влаштовано

суспільство, і дають відповідь на питання: якою має бути роль держави і які форми відмінності або диференціації людей прийнятні або, навпаки, неприйнятні. У самому широкому сенсі ідеологія дає відповідь на питання – який тип суспільства кращий [4, с. 48]. Отже, ідеології представляють собою або, принаймні, містять в собі практичні проекти, які дають початок політичних стратегій і тактик моделям політичної діяльності, призначеної трансформувати реальний світ.

Використовуючи ідеологію як ресурс, державна влада розглядає її інструментально як діяльність із «програмування поведінки мас». Цим самим ідеології відводиться конкретна функція, як вказує С. Кара-Мурза – «промишанню мізків в чисто політичному плані» [5, с. 27]. Тобто, політичну ідеологію девіантно можна використовувати як знаряддя, інструмент, який для того, щоб організувати собі підтримку і, таким чином, прийти до влади. Так, деякі аналітики, що вивчали крах комунізму, вважають, що деякі колишні комуністичні лідери, наприклад, нині покійний сербський лідер Слободан Мілошевич, використовували ідеї націоналізму виключно як інструмент для збереження влади в умовах, коли комуністична ідеологія та ідеологія соціалізму перестали надихати людей [4, с. 52]. З такого «інструментального» погляду ідеологія позиціонується лише одним зі знарядь політичного лідера.

Ідеологія – поняття, за допомогою якого традиційно позначається сукупність ідей, міфів, переказів, політичних лозунгів, програмних документів партій, філософських концепцій; ідеологія, яка не є релігійною по суті, витікає з певним чином пізної або «сконструйованої» реальності, орієнтована на людські практичні інтереси та має за мету маніпулювання й управління людьми шляхом дії на їхню свідомість. Ядром ідеології

виступає коло ідей, пов'язаних із питаннями захоплення, утримання та використання політичної влади суб'єктами політики [6, с. 59].

Уявлення про ідеологію виключно як інструмент влади і маніпулювання політичної еліти було б занадто спрощене і однобоке. Такий погляд не здатний пояснити, чому деякі ідеї або ідеологічні конфігурації ідей реально можуть спонукати чисельну кількість людей до політико-правової активності. Люди – це не пасивні реципієнти ідеологічної пропаганди, які просто підкоряються вказівкам своїх лідерів.

Слід застерегти від негативного сприйняття ідеології. Хоча більшість пострадянських держав проголосили свою прихильність демократії та ідейному плюралізму, але відмова від «державної ідеології» належить інтерпретувати як відмову від адміністративного нав'язування суспільству єдиної партійної ідеології або цінностей однієї привілейованої етнічної чи соціальної групи. Однак ідеологічний плюралізм не передбачає «ціннісного вакууму» або відмови від таких ідеологічних вимірювань, як патріотизм, консенсус базових цінностей, толерантність, загальнонаціональна політична ідентичність і т. ін. [7, с. 8].

Владні ідеології абсорбують в собі критичну перспективу, покликану змінити ситуацію на поточний момент реальну соціальну та політичну ситуацію в ім'я тих ідеалів, які вони захищають. Ідеологія як бачення бажаного суспільства або як критика реально існуючого – необхідний елемент сучасного світобуття, яке прагне спонукати людей до дії або стимулювати обговорення альтернативних шляхів до організації суспільства. З цього погляду, «загибель ідеології» або переважання якоїсь однієї – ліберально-демократичної або якийсь інший – абсолютно небажані, оскільки це призведе до політичної і соціальної стагнації і «паралічу».

Державно-владна ідеологія акцентує онтологічні загальнонаціональні цінності й державницькі інтереси, ментальні особливості, пріоритети розвитку. Також суттєвим є те, що одна й та ж ідеологія (система ідей, поглядів, оцінок) може утримувати означені характеристики практично одночасно, сприяючи суспільному розвиткові в одному вимірі та стримуючи його в іншому. Усе залежить від змісту ідеології, характеру суспільних відносин, в яких вона розгортає свою функціональність, загальної духовної атмосфери [6, с. 9]. Відмова ж від ідеології, або деідеологізація, не сприяє зміцненню суспільної свідомості народу, бо створює у ній порожнечу.

Ідеологія не тільки ресурс еліти щодо отримання влади, але й необхідний засіб підґрунтя побудови самої держави. Боротьба ідеологій вказує вектор її розвитку, джерело підтримки державно-владних інституцій, основа легітимації державної влади.

Авторитет, який має джерелом харизму, засновується на вірі в особисті якості лідера, вождя, якому приписуються надзвичайні особисті якості: мудрість, святість, героїзм. Харизматична легітимність будується на емоційному заряді, на безоглядній довірі вождю. Подібною владою володіють релігійні пророки, революційні і тоталітарні вожді. Російський дослідник В. Костіков так визначив особливості харизматичного політика: «Він виграє і зберігає владу всупереч усім учиненим помилкам, часто всупереч здоровому глузду. Харизма спалює все політичне сміття навколо президента. Населення або не вірило «інсинуаціям» опозиції і преси, або взагалі не бажало бачити плями на костюмі свого президента» [8, с. 340].

Авторитет може використовувати ще й таке джерело, як традиції. Державно-владні традиції – це звичаї і правила поведінки у владно-правовому житті, що склалися історично і передаються від покоління до покоління.

Інакше кажучи, це поважання і додержання певного державно-владного порядку, форм політичної дії, певна державно-правова практика. Така практика є конкретно-історичною, притаманна певному народові, нації і невіддільна від них, їхнього способу і особливостей життя. Перманентно є найважливішими факторами формування державно-владної культури людини (особистості), соціальної групи, класу, політичної партії чи об'єднання, нації, народу.

Державно-владні традиції ґрунтуються на історичній безперервності. У суспільстві, де кожному членові групи з дитинства прищеплюється однаковий смисловий зміст слів, однаковий метод логічної побудови, не може існувати різноспрямованих процесів мислення. Навіть поступові видозміни у способах мислення (якщо до них все-таки доходить справа) не усвідомлюються членами групи, які перебувають у стабільній ситуації, доти, доки процес адаптації мислення до нових проблем відбувається настільки повільно, що розтягується на декілька поколінь. У таких випадках представники одного покоління протягом свого життя майже не помічають зміни [9, с. 24].

Види традиційної влади: геронтократія (влада старійшин); патріархальна (влада племінних вождів); патримоніальна (влада монарха, яка може бути освячена релігійними нормами); султанізм, де традицією є використання насильства, а влада правителя звільняється від традиційних обмежень (стародавні східні деспотії); влада суверена над феодалами-васалами, яка домінувала в середньовічну епоху, а в сучасному суспільстві виявляється в таких явищах, як вірність присязі, кодекс честі та ін.

Авторитет набувається за двоякою формою: як кредит владним структурам через віру в гіпотетичну ідею, та як наслідок владно-правових змін, що відбулися та призвели до покращення

суспільних відносин. В абсолюті ідеальним є авторитет, що сублімується з указаних двох характеристик. Так, при реалізації владного механізму у громадянському суспільстві виробляються позитивні установки на дії державної влади, оскільки домінуюча частина переконана у здатності інститутів державної влади вирішувати проблеми державно-владного характеру за допомогою правових демократичних механізмів, цим самим державна влада укріплює і підвищує власний авторитет. Досліджуваний ресурс здійснення державної влади домінуватиме при дотриманні всіх правових принципів реалізації державної влади: демократизм, ефективність, транспарентність, легітимність тощо. При втраті авторитету, на наше переконання, більш болісним для громадськості є перший вид набутого ресурсу – надання кредиту авторитету, оскільки припідняті ідейними гаслами народні маси отримали протилежний вектор – «розчарування у владі».

Авторитет як ресурс влади має рефлексивний характер, безперервний характер. Державна влада має своїми діями синхронно доводити, що вона заслуговує на визнання та підтримку з боку суспільства, а суспільство у відповідних діях влади проводить кореляцію необхідності підкорятися владі та виконувати її правові приписи. Більше того, на нашу думку, отримати, завоювати і добитися влади набагато простіше, ніж нею розпоряджатися і утримати. Необхідно моделювати повсякчас політико-правові інституції зі зростаючими вимогами громадянського суспільства, формувати інструменти контролю, здійснювати пряму і непряму регуляцію взаємодії людей і системи суспільних стосунків, підтримувати оптимальний режим суспільного існування, використовуючи при цьому правові принципи та форми здійснення державної влади.

Досліджуваний ресурс потенційно зв'язаний з процесом легітимації дер-

жавної влади, оскільки останній проявляється як процес постійного завоювання довіри суспільства. В результаті кризи авторитету державної влади проявляється процес делегітимації влади, владні інституції та окремі лідери, зазвичай, повертаються до застосування сили як засобу первинної та кризової легітимації та як периферійного найпростішого ресурсу влади. Однак не слід абсолютизувати авторитет як самореферентний ресурс державної влади. Він реалізується окремими особистостями, тому також може мати девіантні відхилення. Як вказує Є. Цокур, аналізуючи виборчу легітимність державної влади: «Реальні характеристики претендентів та владні повноваження замінені на штучні, віртуальні, побудовані політехнологами різного спрямування та фаху. Де-факто в сучасних умовах реалізується технологія штучної харизматизації особистості політичного лідера. Особливо актуальною ця проблема є для держав, громадяни яких не мають значного досвіду реальної участі у державотворенні та ефективно діючих інститутів громадянського суспільства» [10, с. 104].

Штучний авторитет, як державно-правова технологічна схема, вимагає в подальшому додаткових комунікаційних, економічних, інформаційних тощо витрат для підтримки неправдивої легітимності, авторитетності державної влади. Як наслідок – девальвує не тільки особистість лідера, але й виробляє в об'єкта влади нігілістичні прояви до всіх державотворчих процесів, держави та суспільства, оскільки вимагає додаткових процедур підтримки удаваної харизматичності лідера і легітимності політичної влади, та призводить до розчарувань і дисгармонії в суспільстві. Державно-політичний міф – це реально існуюче хибне уявлення про державні, владні, правові відносини та дії, свідомо чи несвідомо доповнені різними ірраціональними вигадками, висновками,

фантазіями або й легендами. Для отримання мінімального рівня легітимації державна влада часто використовує їх як дієвий засіб маніпулювання свідомістю людей.

Політико-правова наука не розробила чітких категорій оцінки, «лакмусових папірців» для здійснення превентивних дій запобіганню штучному авторитету державної влади, однак, на нашу думку, використання всіх правових, демократичних механізмів впливу на владу з боку громадянського суспільства, участь громадськості у здійсненні державної влади, контроль за діями і виконанням обіцянок не тільки під час виборчого процесу, а на всіх стадіях реалізації державної влади – єдиний законний вихід побудови відносин між суб'єктом і об'єктом влади.

Авторитет державної влади підвищується при законному використанні низки правових, демократичних інституцій та механізмів, і перший серед них виборчий процес. У політико-правових системах, які тільки стали на шлях інституціональної модернізації, подібні кроки здійснюються без урахування того, що легітимність виборчої системи перебуває у прямо пропорційній залежності від її стабільності. У сучасну епоху загальної освіченості, визнання найвищої соціальної цінності людини і права кожного громадянина на участь в управлінні публічними справами найменший спротив державним інституціям і найбільший ступінь довіри до існуючого державного ладу досягається через вибори, що знайшло свій прояв навіть на рівні міжнародного права. Зокрема, у частині третій статті 21 Загальної декларації прав людини, схваленої Генеральною Асамблеєю ООН у 1948 році, проголошено: «Воля народу має бути основою влади уряду; ця воля повинна знаходити своє відображення у періодичних і нефальсифікованих виборах,

які мають проводитися при загальному і рівному виборчому праві, шляхом таємного голосування або через інші рівнозначні форми, які забезпечують свободу голосування» [11]. Так відображено уявлення світового співтовариства про вибори, як найкращий засіб легітимації влади. Якщо говорити про світові тенденції, слід констатувати здобуття авторитетного ресурсу через легітимні, демократичні вибори стало сьогодні фактично загальновищезначим. Інші ресурси, зокрема насильство і примус, які історично застосовувалися правлячою елітою, відійшли на другий план, надавши перевагу демократичним цінностям. При цьому навіть авторитарно-тоталітарні режими здійснення державної влади намагаються хоча б формально здійснити демократичні процедури для підтвердження власної авторитетності.

Висновки. Підґрунтям, базою, основою авторитетного ресурсу державної влади виступає релігія, ідеологія, харизма і традиція. Авторитет як ресурс влади призводить до легітимності чи не легітимності владних інституцій, при цьому демократичний виборчий процес і контроль у міжвиборчі періоди – є запорукою отримання високої авторитетної оцінки суб'єктів державно-владних відносин.

Механізм здійснення державної влади передбачає комплементарну адаптацію структурних елементів цього явища з діалектичними акцентами на практичну сторону реалізації. Окремий суб'єкт чи об'єкт влади – це «піщинка» у механізмі здійснення влади, безумовно суб'єктивні морально-етичні фактори відіграють вагомую роль. Однак побудова адекватного механізму владарювання – ось та ретроспекція, що унеможлиблює девіантне суб'єктивне відхилення від правових цінностей суспільства при реалізації державно-владних властивостей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Чаньшиев А. Н. Курс лекций по древней философии : [учеб. пособ.] / А. Н. Чаньшиев. – М. : Высш. школа, 1981. – 374 с.
2. Фромм Э. Бегство от свободы / Э. Фромм [пер. с англ. Г. Ф. Швейника] ; общ. ред. и послесл. П. С. Гуревича. – М. : Прогресс, 1990. – 269 с.
3. Гегель Г.-В.-Ф. Философия религии : в 2 т. – Т. 2 / Г.-В.-Ф. Гегель [пер. с нем. П. П. Гайдено]. – М. : Мысль, 1977. – 573 с.
4. Шварцмантель Д. Идеология и политика / Д. Шварцмантель ; пер. с англ. – Х. : Изд-во Гуманитарный Центр, 2009. – 312 с.
5. Кара-Мурза С. Г. Идеология и мать ее наука / С. Г. Кара-Мурза. – М. : ЭКСМО-Пресс: Алгоритм, 2002. – 256 с. (Новейшая история).
6. Ситник О. М. Формування та еволюція ідеологічних концепцій національно-державницького спрямування в Україні (від початку ХІХ – до 1939 року) : [монографія] / О. М. Ситник. – Донецьк : «Ноулідж», 2010. – 548 с.
7. Голованов Б. Д. Идеология и метод : [монография] / Б. Д. Голованов. – Харьков : Вид-во «Підручник НГУ «ХІІІ», 2011. – 288 с. – На рус. яз.
8. Костиков В. Роман с президентом. Записки пресс-секретаря / В. Костиков. – М. : Вагриус, 1997. – 352 с.
9. Мангайм К. Идеология та утопія / К. Мангайм. – [пер. з нім.]. – К. : ДУХ І ЛІТЕРА, 2008. – 370 с.
10. Цокур Є. Г. Легітимність політичної влади: джерела, особливості, перспективи : [монографія] / Є. Г. Цокур. – К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009. – 330 с.
11. *Всеобщая декларация прав человека: Принята и провозглашена в резолюции 217 А (III) Генеральной Ассамблеи от 10 декабря 1948 года* [Електронний ресурс] / ООН; Декларация, Міжнародний документ від 10.12.1948. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_015

Жаровська І. М. Авторитетний ресурс у механізмі державно-владних відносин

У статті проводиться аналіз авторитету як ресурсу державної влади. Приділяється увага особливостям реалізації цього ресурсу в концепті легітимності державної влади. Вказується на підґрунтя релігії, ідеології, харизми і традицій авторитетного ресурсу в парадигмі державно-владних відносин.

Ключові слова: влада, державна влада, авторитет, ресурс влади.

Жаровская И. М. Авторитетный ресурс в механизме государственно-властных отношений

В статье проводится анализ авторитета как ресурса государственной власти. Уделяется внимание особенностям реализации этого ресурса в концепте легитимности государственной власти. Указывается на основы религии, идеологии, харизмы и традиции авторитетного ресурса в парадигме государственно-властных отношений.

Ключевые слова: власть, государственная власть, авторитет, ресурс власти.

Jarovska I. The authoritative resource in the mechanism of state and power relations

The article analyzes the authority as a resource state. Attention is paid to the peculiarities of this resource and the concept of legitimacy of the government. Identifies backgrounds of religion, ideology, charisma and tradition authoritative resource in the paradigm of state and power relations.

Key words: power, state power, authority, power resource.